

Сироткіна Ж.Є.
*Ізмаїльський державний
гуманітарний університет*

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ВЗАЄМОДІЇ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА

У статті розглядається проблема формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва. Пропонується система активних форм і методів, що спрямовані на удосконалення процесу формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва.

Ключові слова: професійні вміння, майбутній учитель початкових класів, взаємодія різних видів мистецтва, методи.

Постановка проблеми

Нинішній етап оновлення суспільства, відродження духовної культури українського народу вимагає підвищення якості підготовки педагогічних працівників, формування їхніх професійних умінь. Адже саме вміння у поєднанні зі здібностями є якісним показником професіоналізму педагога, що є безпосередньою умовою розвитку особистості учня, успішності виховного процесу в цілому.

Особлива увага має надаватися фаховому становленню вчителів початкових класів, які стоять біля джерел розвитку особистості. Від першого вчителя значною мірою залежить виховання у учнів ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, розвиток художньої свідомості та компетентності, здатність до самореалізації, потреби у духовному самовдосконаленні.

Підготовка професіонала, справжнього фахівця своєї справи має здійснюватися з використанням найновітніших технологій, методик, з використанням набутого вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Різні аспекти професійної підготовки та підвищення кваліфікації вчителів початкової школи вивчали В.Сухомлинський, Ш.Амонашвілі, О.Савченко, Л.Хомич, Н.Кічук та ін.

Діяльність учителя початкових класів має багато вимірів і напрямів, характеризується багатоаспектністю і складністю, адже здійснюється у своєрідному інформаційно-мистецькому середовищі. Саме музика, образотворче мистецтво, література, хореографія є таким комплексом засобів художньої виразності, який пробуджує почуття прекрасного, дає свободу фантазії, активізує прояви інтуїції та ініціативи молодших школярів, а педагогічно-мистецька діяльність є необхідною і важливою складовою вияву професійності вчителя початкових класів. Тому у формуванні професійних умінь

учителя доцільно використовувати різні види мистецтва у їх взаємодії та взаємозв'язку з метою глибокого й ефективного поєднання інформаційної і творчої функцій навчання.

Можливості взаємодії різних видів мистецтва у процесі формування професійних умінь майбутніх учителів досліджували Л.Арчажнікова, І.Гринчук, Л.Масол, Н.Миропольська, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, Н.Швець, Г.Шевченко, О.Щолокова, Б.Юсов та інші. Вони розглядають взаємодію різних видів мистецтва саме як засіб удосконалення художньо-аналітичних, художньо-графічних, вокально-мовленнєвих, емпатійних і рефлексивних умінь, педагогічної та виконавської техніки, творчої уяви, фантазії вчителя.

Проблеми фахової підготовки вчителів на основі взаємодії різних видів мистецтва досліджувалися досить широко. Водночас, на практичній діяльності позначається відсутність системного використання педагогічних можливостей взаємодії різних видів мистецтва безпосередньо спрямованих на формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів. Застосування взаємодії різних видів мистецтва відбувається у вигляді накопичення емоційно-чуттєвого та культурного досвіду, що створює передумови для повторення усталених стереотипів, стандартних форм мислення, не сприяє оволодінню вміннями інтерпретації художнього тексту, творенню оригінальних продуктів художньої діяльності.

Актуальність проблеми пояснюється передусім тим, що особливості використання взаємодії різних видів мистецтва у навчально-виховному процесі у вищих навчальних закладах не дістали ґрунтовного розкриття у наукових дослідженнях. Крім того, мають місце суперечності, що пов'язані з:

- унікальною перспективою взаємодії різних видів мистецтва у навчально-виховному процесі початкової школи та неповним використанням її можливостей;
- необхідністю формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва та відсутністю відповідного методичного забезпечення.

Виклад основного матеріалу

Формування професійних умінь є одним з найважливіших завдань фахової підготовки майбутніх учителів у вищому навчальному закладі. З метою удосконалення професійної підготовки студентів у вищій школі педагогічні вищі навчальні заклади дедалі більше звертаються до мистецтва, відводячи йому особливе місце у навчально-виховному процесі.

Але, досліджуючи проблему цілісного художнього розвитку особистості, педагоги-дослідники все частіше розглядають кожен вид мистецтва (поезія, література, музика, живопис тощо) як одиничність цілого органічного мислення суб'єкта, в основі якого взаємодіють різні види художньої діяльності, включаючи як індивідуальні, так і узагальнені характеристики кожного з видів мистецтва (О.Єрмолинська, Т.Пеня, Л.Савенкова, Т.Стро-

ганова, Т.Сухова, О.Щолокова та ін.). Розкриваючи специфічні особливості літератури, музики, образотворчого мистецтва, ураховуючи механізми впливу кожного з видів на свідомість особистості, дослідники припускають, що використання взаємодії різних видів мистецтва має великий потенціал щодо фахової підготовки майбутніх учителів та їх професійних умінь зокрема.

Ця думка набуває особливого значення щодо вчителів початкових класів, майбутня професійна діяльність яких має відбуватися безпосередньо у своєрідному інформаційно-мистецькому середовищі.

Зрозуміло, що процес навчання таких фахівців складний і багатоаспектний. Ми поділяємо думку Г.Падалки, яка вважає за доцільне у процесі професійної підготовки майбутніх учителів зважати на принцип наближення змісту художньої діяльності студентів до специфіки їхньої майбутньої професії, віддавати перевагу тим засобам художнього впливу, які найбільшою мірою сприяють розвитку творчих здібностей, уяви, фантазії, комунікабельності [1, 59].

Для визначення результативності педагогічної підготовки студентів, які навчалися за традиційними методиками психолого-педагогічної та мистецької підготовки, нами було проведено опитування студентів II–IV та V курсів (376 осіб) педагогічних факультетів Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Рівненського державного гуманітарного університету, Херсонського державного університету, Тернопільського національного педагогічного університету ім. М.Гнатюка, які вивчали психолого-педагогічні та художньо-естетичні дисципліни упродовж 3–4-х курсів навчання в педагогічному університеті (інституті), а також учителів-експертів (112 осіб), що мають досвід роботи у початковій школі. Результати опитування свідчать, що при традиційних формах навчання психолого-педагогічних і художньо-естетичних дисциплін у діяльності студентів переважають виконавські функції, відсутня реальна самодіяльність, студенти позбавлені умов прояву своїх здібностей, реалізації особистісних потреб, їх гнітить колективний егоїзм, коли потреби особи майже цілком ігноруються. Наші спостереження показали, що праця майбутніх учителів початкових класів за традиційними формами її організації має певні ознаки примусу. Вона поєднується з одноманітними, спрощеними за змістом навчальними операціями, а тому не може пробудити ні нових, більш значущих мотивів, ні потягу до знань, ні вияву творчості, а, отже, є малоефективним засобом формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів і не завжди раціональною формою організації їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

Отже, ми можемо зробити висновок, що без удосконалення змісту і форм навчальної діяльності студентів у процесі психолого-педагогічної та художньо-естетичної підготовки не можуть формуватися ті професійні якості, що є необхідними і достатніми для ефективної педагогічно-мистецької діяльності майбутнього вчителя. У контексті дослідження ми визначаємо педагогічно-мистецьку діяльність як провідну для майбутнього вчителя початкових класів і розглядаємо її як професійну діяльність, що спря-

мована на розв'язання завдань навчально-виховного процесу із використанням педагогічних можливостей мистецтва та взаємодії різних видів мистецтва [2, 27].

Ураховуючи багатофункціональність діяльності майбутніх учителів початкових класів, можна припустити, що саме взаємодія різних видів мистецтва може бути фактором, котрий оптимізує процес формування їхніх професійних умінь. *Взаємодія різних видів мистецтва* — універсальний засіб педагогічного впливу, який за допомогою постійного перетворення художніх образів у різних просторовочасових вимірах забезпечує багатовимірний вплив на психіку особистості [2, 40–41].

До того ж нами було виявлено: 84,4% учителів вважають, що «застосування взаємодії різновидів мистецтва, безперечно, сприяє фаховому удосконаленню сучасного вчителя»; «застосування взаємодії різних видів мистецтва більше сприяє, ніж не сприяє» — вважають 14% респондентів; «важко відповісти» — 1,6% учителів. Причому найбільш виразно цю тенденцію виявляють учителі зі стажем від 3 до 10 років, тобто ті, що «увійшли» у професійне буття.

Також респонденти відзначають, що застосування взаємодії різних видів мистецтва доцільно відносити до тих засобів, що сприяють удосконаленню навчання молодших школярів. Цей факт свідчить, що серед учительської громади домінує судження: якщо на основному етапі професійного становлення фахівця забезпечити його якісну підготовку до використання взаємодії різних видів мистецтва, то цілком реальним стає процес оновлення вітчизняної школи.

Базуючись на результатах власного дослідження [2], пропонуємо систему методів формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва, яка є ефективною в умовах колективної та індивідуальної навчальної діяльності під час вивчення дисциплін «Дидактика», «Музичне виховання і основи хореографії з методикою викладання», «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Основи культури і техніки мовлення», «Основи педагогічної майстерності», «Основи формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва» (спецкурс), «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» (спецкурс), на заняттях науково-проблемної групи та під час проходження педагогічної практики.

Усі засоби педагогічного впливу розподіляються за групами вмінь, що формуються і поєднуються в середині кожної групи спільністю психолого-педагогічних процесів. Зокрема для групи гностичних умінь передбачаються завдання з елементами дослідницької роботи, що спрямовані на аналіз і узагальнення педагогічно-мистецького досвіду педагогів і проектування його на свою творчо-педагогічну діяльність; конструювання програм з мистецьких дисциплін з урахуванням спорідненості образно-емоційного строю інших видів мистецтва; участь у роботі науково-проблемної групи, що

передбачала зустрічі з педагогами-митцями, обговорення наукових повідомлень студентів, обговорення тематики курсових і дипломних робіт тощо.

Для групи *емоційно-почуттєвих* умінь пропонуються вправи на мобілізацію емоційних зусиль щодо педагогічно-мистецької діяльності; моделювання педагогічних ситуацій спілкування з різними видами мистецтва, що розвивають позитивні емоції, несуть доброзичливість, гумор; педагогічні завдання на орієнтацію в емоційних реакціях партнера по педагогічно-мистецьких діях та ін.

Для групи *праксеологічних* умінь бажані такі засоби: вправи на розвиток контактної взаємодії; моделювання педагогічних ситуацій спілкування для відпрацювання елементів педагогічної техніки; написання сценаріїв педагогічних заходів із використанням взаємодії різних видів мистецтва; рольові ігри, мета яких моделювання процесу сприйняття інформації за допомогою різних видів мистецтва тощо.

Основні методи доцільно доповнювати специфічними прийомами: роздуми про музику (картину, танець тощо); «забігання вперед і повернення до вивченого» (Д.Кабалевський); «перспективи і ретроспективи у процесі навчання»; «музичні (мистецькі) узагальнення», «емоційна драматургія» (Е.Абдулін), створення художнього контрасту (Л.Горюнова), «створення художньообразних колекцій» (Г.Падалка), «переінтонування» (М.Красильникова) та ін.

У межах спецкурсу «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» пропонується система форм і методів: моделювання ситуацій; музичні вистави; виступи з лекціями-концертами; лабораторні заняття на базі школи; розв'язання педагогічних завдань; прогнозування результатів педагогічно-мистецької діяльності; імпровізація «фізичних дій»; варіативність вражень і почуттів; метод композиції кольорів; міжпочуттєвих асоціацій; порівняння конкретних образів і абстрактно-фантастичних персоніфікацій.

Під час педагогічної практики студентам пропонується самостійно розв'язувати певні педагогічні ситуації, виконувати творчі завдання із використанням взаємодії різних видів мистецтва, вдосконалюючи свої професійні вміння.

Також пропонуємо активні форми та методи, які передбачають проблемне викладання навчального матеріалу; створення проблемних ситуацій, проведення проблемних бесід, дискусій, діалогів; використання навчальних, ділових ігор; синхронічні та діахронічні методи.

Така організація навчально-виховного процесу сприятиме підвищенню рівня професійного самоусвідомлення студентів як здатності до самовиховання; систематизації теоретичних знань, що необхідні для свідомого оволодіння вміннями; актуалізації потреби у застосуванні у професійній діяльності взаємодії різних видів мистецтва.

Висновки

На нашу думку, професійні вміння майбутніх учителів початкових класів є якісним показником їхньої підготовки до фахової діяльності. Високий рівень сформованості професійних умінь характеризує здатність фахівця до педагогічно-мистецької діяльності, що визначається обсягом і змістом загальноінтелектуальних, психолого-педагогічних, методичних і спеціальних знань, сформованістю відповідних навичок та можливістю їх свідомого творчого використання у мінливих умовах навчально-виховного процесу.

Формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу потребує встановлення відповідності з окремими дисциплінами, добору змісту дисциплін, розроблення системи контролю за їх формуванням. Це, безумовно, потребує змін у процесі навчання — розроблення спеціальних організаційно-методичних систем, методик, технологій із використанням взаємодії різних видів мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Падалка Г.М. Естетична культура майбутніх учителів та умови її формування / Г.М.Падалка // Вища і середня педагогічна освіта: республ. наук.-метод. зб. — К., 1991. — Вип. 15. — С. 56–62.

2. Сироткіна Ж.Є. Формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04: / Ж.Є.Сироткіна. — К., 2006. — 196 с.

В статье рассматривается проблема формирования профессиональных умений будущих учителей начальных классов средствами взаимодействия различных видов искусства. Предлагается система активных форм и методов, направленных на усовершенствование процесса формирования профессиональных умений будущих учителей начальных классов средствами взаимодействия различных видов искусства.

Ключевые слова: профессиональные умения, будущий учитель начальных классов, взаимодействие различных видов искусства, методы.

In article the problem of formation of professional skills of the future teachers of initial classes is considered by means of interaction of various kinds of art. The system of active forms and the methods directed on improvement of process of formation of professional skills of the future teachers of initial classes by means of interaction of various kinds of art is offered.

Key words: professional skills, the future teacher of initial classes, interaction various kinds of art, methods.